

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการวิเคราะห์โครงสร้างรายได้ รายจ่าย เงินออมและหนี้สินของครูในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงโครงสร้างของรายได้ การใช้จ่าย การออมและหนี้สินของครูในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และ เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ รายได้ รายจ่าย เงินออมและหนี้สินของครูในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ การศึกษาครั้งนี้ทำโดยใช้แบบสอบถาม กลุ่มครูในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 350 คน และทำการวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ร้อยละ(Percentage) ความถี่ (Frequency) และค่าเฉลี่ย (Mean) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรายได้ รายจ่าย เงินออม และหนี้สินกับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง เช่น สถานภาพสมรส จำนวนบุตร อายุการทำงาน ระดับการศึกษา โดยใช้เทคนิคการทดสอบไคสแควร์ (Chi-square) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรายได้ รายจ่าย และเงินออม ของกลุ่มตัวอย่าง จากค่า MPC และ MPS โดยใช้เทคนิค Simple Regression Analysis จากสมการการบริโภค วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรายได้ รายจ่าย และเงินออมของกลุ่มตัวอย่าง จากการหาค่า APC และAPS และ วิเคราะห์สัดส่วนของ หนี้สินต่อรายได้

5.1 สรุปผลการวิจัย

5.1.1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างรวมทั้งสิ้น 350 คน แบ่งเป็นชายทั้ง 111 คน คิดเป็นร้อยละ 31.71 และเป็นหญิง 239 คน คิดเป็นร้อยละ 68.29 ส่วนใหญ่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 40.29 มีสถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 64.29 มีสถานะในครัวเรือน เป็นผู้อาศัย คิดเป็นร้อยละ 64.57 มีสมาชิกในครัวเรือน 3-4 คน คิดเป็นร้อยละ 62.57 และส่วนใหญ่มีจำนวนบุตร 2 คน คิดเป็นร้อยละ 43.14 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 75.71 และสอนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 75.14 ในส่วนของประเภทที่พักอาศัย ส่วนใหญ่มีที่เป็นที่พักอาศัยเป็นของตนเอง เป็นบ้าน คิดเป็นร้อยละ 90.29 รองลงมาที่มีที่พักอาศัยที่เป็นแบบเช่า เป็นแฟลต/อพาร์ทเมนท์ คิดเป็นร้อยละ 4.29 และมีที่พักอาศัยแบบอื่นๆ เป็นบ้านพัก/ห้องพักรีสตูดิการ์ ,อาศัยกับญาติ คิดเป็นร้อยละ 2.29

5.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับรายได้ของกลุ่มตัวอย่าง

จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีรายได้ประจำจากอาชีพหลัก 30,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 51.14 มีเงินตอบแทนพิเศษไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 59.78 มีรายได้ของกลุ่มสมรสช่วงระหว่าง 30,001-40,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 26.34 มีรายได้เสริมไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 37.84 มีเงินได้และผลตอบแทนจากการลงทุนมากกว่า 30,000 บาทขึ้นไปต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 43.21 และมีรายได้รวมเฉลี่ย 25,090.11 บาทต่อเดือน

5.1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายของกลุ่มตัวอย่าง

จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีค่าใช้จ่ายทางด้านอาหารและเครื่องดื่ม ไม่เกิน 5,000 บาท ต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 38.23 มีค่าใช้จ่ายทางด้านยานพาหนะ ไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 68.13 ค่าใช้จ่ายทางการเลี้ยงดูบุตรหลาน / บุคคลในครัวเรือน มีไม่เกิน 5,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 46.85 ค่าใช้จ่ายทางด้านบันเทิง ไม่เกิน 5,000 บาท ต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 73.71 ค่าใช้จ่ายทางด้านเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ไม่เกิน 2,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 65.91 ค่าใช้จ่ายทางด้านที่อยู่อาศัย ไม่เกิน 2,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 83.14 ค่าใช้จ่ายทางด้านยารักษาโรค / ค่ารักษาพยาบาล มีค่าใช้จ่ายไม่เกิน 2,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 95.88 ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของตนเอง/บุตร ไม่เกิน 2,000 บาท ต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 50.60 ค่าใช้จ่ายสิ่งปลี่ยนอื่น ๆ ไม่เกิน 2,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 70.55 ค่าใช้จ่ายทางด้านสาธารณูปโภค ในช่วงระหว่าง 2,001-4,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 46.45 และมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ย มากกว่า 30,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป

5.1.4 ข้อมูลเกี่ยวกับเงินออมของกลุ่มตัวอย่าง

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ออมเงินกับสหกรณ์ออมทรัพย์ครู มีการกู้เงินผ่านธนาคารพาณิชย์ คิดเป็นร้อยละ 52.0 โดยกู้เงินเพื่อที่อยู่อาศัยมากที่สุด จำนวน 1,379,916.67 บาท

5.1.5 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรายได้ ค่าใช้จ่าย เงินออมและหนี้สิน กับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้เทคนิคการทดสอบไคสแควร์ (Chi-square)

การศึกษารวิเคราะห์ความสัมพันธ์โดยใช้เทคนิคการทดสอบ ไคสแควร์ (Chi-square) ของรายได้ รายจ่าย เงินออม และหนี้สิน กับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ อายุการ

ทำงาน ระดับการศึกษา จำนวนบุตร สถานภาพสมรส พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ได้แก่ รายได้กับอายุการทำงาน รายได้กับระดับการศึกษา รายจ่ายกับอายุการทำงาน รายจ่ายกับจำนวนบุตร การออมกับจำนวนบุตร หนี้สินกับสถานภาพสมรส หนี้สินกับอายุการทำงาน และปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ได้แก่ การออมกับสถานภาพสมรส

5.1.6 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรายได้ ค่าใช้จ่าย เงินออม ของกลุ่มตัวอย่าง จากค่า MPC และ MPS

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรายได้ รายจ่าย และเงินออม ของกลุ่มตัวอย่าง จากค่า MPC และ MPS โดยใช้เทคนิค Simple Regression Analysis จากสมการการบริโภค $C = 15,122.33 + 0.865Y_t$ โดยที่ค่า $MPC = b = 0.865$ จากค่าความโน้มเอียงหน่วยสุดท้ายของการบริโภคที่คำนวณนั้นมีค่าเท่ากับ 0.865 ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ถ้ารายได้เปลี่ยนแปลงไป 1 หน่วย จะทำให้การบริโภคเปลี่ยนแปลงไป 0.865 หน่วย ในทิศทางเดียวกัน นั่นคือถ้ามีรายได้เพิ่มขึ้น 100 บาท จะทำให้การบริโภคเพิ่มขึ้น 86.50 บาท และค่าความโน้มเอียงหน่วยสุดท้ายของการออมนั้นจะได้เท่ากับ 0.135

5.1.7 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรายได้ ค่าใช้จ่าย เงินออมและหนี้สินของกลุ่มตัวอย่าง จากค่า APC และ APS

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของรายได้ รายจ่าย และเงินออมของกลุ่มตัวอย่าง จากค่า APC และ APS จากการผลการศึกษาพบว่า มีค่า APC เท่ากับ 0.79 ซึ่งอธิบายได้ว่า รายได้ 1 บาท จะถูกใช้ไปเพื่อการบริโภคเท่ากับ 0.79 บาท และมีค่า APS เท่ากับ 0.21 ซึ่งอธิบายได้ว่า รายได้ 1 บาท จะมีการออมเกิดขึ้นเท่ากับ 0.21 บาท

5.1.8 การวิเคราะห์สัดส่วนหนี้สินต่อรายได้

จากการคำนวณ พบว่า ครุมีหนี้สินสูงกว่ารายได้ถึง 9.70 เท่า ซึ่งอธิบายได้ว่า ครุมีรายได้ 1 บาทจะมีหนี้สิน 9.70 บาท

5.2 อภิปรายผล

ในการศึกษาเรื่องการวิเคราะห์โครงสร้างรายได้ รายจ่าย เงินออมและหนี้สินของครัวเรือนเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ จะอภิปรายผลการศึกษา ใน 4 หัวข้อ ดังต่อไปนี้คือ 1.รายได้ 2.รายจ่าย 3.เงินออม 4.หนี้สิน จากผลการศึกษา มีรายละเอียด ดังนี้

1. รายได้ รายได้จากเงินเดือนค่อนข้างสูงคือ เฉลี่ย 25,090.11 บาทต่อเดือน อันเนื่องมาจากอายุงานเฉลี่ยที่ค่อนข้างสูง ซึ่งสอดคล้องกับการทดสอบ โดยใช้เทคนิคการทดสอบ ไคสแควร์ (Chi-square) และสอดคล้องกับ แนวคิด สมมติฐานวัฏจักรชีวิต (Life Cycle Hypothesis Framework) ที่ Albert Ando and Franco Modigliani และ Richard Brumberg (1963) เชื่อว่าปริมาณการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในงวดเวลาหนึ่งจะขึ้นอยู่กับการคาดคะเนของรายได้ตลอดช่วงอายุขัยทั้งในอดีตปัจจุบันและอนาคตหากพิจารณาการกระจายรายได้และปริมาณการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในวัฏจักรชีวิตที่ควรจะเป็นของบุคคลหนึ่งๆ ดังนั้นบุคคลจึงต้องประพฤติตนเป็นผู้ก่อหนี้ต่อมาในช่วงกลางของชีวิตจึงจะเริ่มที่จะมีรายได้เหลือจ่ายจนสามารถชดใช้หนี้เดิมได้และเก็บเงินสะสมไว้สำหรับช่วงปลายของชีวิตเงินสะสมส่วนนี้ก็คือส่วนของเงินออมนั่นเอง

2. รายจ่าย พบว่ามีสมการการบริโภค คือ $C = 13,495.830 + 0.659Y_i$ โดยที่ค่า $MPC = b = 0.659$ ซึ่งมีการบริโภคที่ไม่ผันแปรตามรายรับเท่ากับ 13,495.830 บาท ซึ่งชี้ได้ว่า เมื่อครัวไม่มีรายรับ ($Y_i = 0$) ก็จำเป็นต้องมีการบริโภคเท่ากับ 13,495.830 บาท ซึ่งสอดคล้องกับ นครศ ราชจิริต (2551) ได้ศึกษาถึงพฤติกรรมการบริโภคของครัวที่มีหนี้สินในจังหวัดพะเยา และพบว่าความโน้มเอียงเฉลี่ยของการบริโภคโดยรวมมีค่าเท่ากับ 0.98 และความโน้มเอียงหน่วยสุดท้ายของการบริโภคโดยรวมมีค่าเท่ากับ 0.804 และสอดคล้องกับ ทฤษฎีการบริโภคที่สัมพันธ์กับรายได้เปรียบเทียบ (Relative Income Theory of Consumption) โดย James S. Duesenberry ความเชื่อตามแนวคิดของทฤษฎีสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 สมมติฐาน คือ Duesenberry เชื่อว่าค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคไม่ได้ขึ้นอยู่กับระดับรายได้สัมบูรณ์ตามแนวคิดของ John Maynard Keynes เท่านั้น แต่จากการที่มนุษย์มีพฤติกรรมการเลียนแบบในการบริโภคของสังคม (demonstration effect) จึงทำให้ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคควรจะขึ้นอยู่กับระดับรายได้เปรียบเทียบกับระดับรายได้โดยเฉลี่ยของคนในสังคมด้วย นอกจากนี้ Duesenberry จะเชื่อว่าการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคขึ้นอยู่กับระดับรายได้เปรียบเทียบกับระดับรายได้โดยเฉลี่ยของสังคมแล้ว เขายังเชื่ออีกว่าค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในงวดปัจจุบันยังขึ้นอยู่กับระดับค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคในงวดเวลาก่อน ๆ อีกด้วย ทั้งนี้เพราะครัวเรือนที่มีระดับค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคและระดับรายได้อยู่ในระดับหนึ่งแล้วจะเป็นการยากที่จะทำให้เขาลดระดับ

ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภคให้ต่ำกว่าเดิมเมื่อระดับรายได้เปรียบเทียบกับระดับรายได้ที่เคยได้รับสูงสุด (previous peak income) แยก

3. เงินออม จากการผลการศึกษารายได้และรายจ่ายในแต่ละด้านของกลุ่มตัวอย่างพบว่ามูลค่า APC เท่ากับ 0.79 ซึ่งอธิบายได้ว่า รายได้ 1 บาท จะถูกใช้ไปเพื่อการบริโภคเท่ากับ 0.79 บาท และค่า APS เท่ากับ 0.21 ซึ่งอธิบายได้ว่ารายได้ 1 บาท จะมีการออมเกิดขึ้นเท่ากับ 0.21 บาท จากการทดสอบ ไคสแควร์ (Chi-square) พบว่า จำนวนบุตรกับการออม มีความสัมพันธ์กับการออมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดปัจจัยที่มีผลต่อการออม กิตติพัฒน์ แสันทวีสุข (2550) ที่ชี้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการออม ได้แก่ ช่วงอายุ (Life Cycle) ช่วงอายุและรายได้มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้ คือ ช่วงเริ่มทำงานและสะสมทุนทรัพย์เป็นช่วงที่มีรายได้น้อยแต่สม่ำเสมอโดยปกติแล้วรายได้นี้มักจะเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอตามระดับความรับผิดชอบที่สูงขึ้นและทักษะความรู้ที่พัฒนาขึ้นจากงานนั้นๆ และนอกจากนี้จากผลการศึกษายังพบว่า ครุมีวัตถุประสงค์ในการออมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในอนาคตมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดปัจจัยที่มีผลต่อการออม กิตติพัฒน์ แสันทวีสุข (2550) ที่ชี้ว่า ช่วงที่มีรายได้สูงกว่ารายจ่ายเป็นช่วงที่มีระดับความสามารถในการหารายได้สูงที่สุดเนื่องจากมีหน้าที่การงานที่มั่นคงขึ้นส่วนหนี้สินที่มีนั้นลดลงจึงทำให้มีเงินส่วนที่เหลือไว้สำหรับลงทุนมากขึ้นและควรเก็บเงินบางส่วนสำรองไว้สำหรับใช้จ่ายช่วงเกษียณอายุ

4. หนี้สิน พบว่าครุส่วนใหญ่ มีการกู้เงินผ่านธนาคารพาณิชย์ และ รองลงมาคือ สหกรณ์ออมทรัพย์ครุ วัตถุประสงค์ในการกู้เงินเพื่อที่อยู่อาศัย จำนวน 1,379,916.67 บาท ซึ่งจากการทดสอบ ไคสแควร์ (Chi-square) พบว่าหนี้สินมีความสัมพันธ์ กับ สถานภาพสมรส และ อายุการทำงาน ซึ่งสอดคล้องกับ Franco Modigliani (1966) ที่กล่าวถึงสมมติฐานวัฏจักรชีวิต (Life Cycle Hypothesis) ได้อธิบายว่าในช่วงวัยหนุ่มสาว หรือวัยเริ่มทำงาน ครัวเรือนจะมีรายได้ รวมถึงสินทรัพย์สะสมอยู่ในระดับต่ำ โดยครัวเรือนคาดว่าในอนาคตรายได้จะปรับตัวสูงขึ้น ดังนั้นครัวเรือนจะมีความประสงค์ในการก่อหนี้สินเพื่อรักษาระดับการบริโภค และอุปโภค โดยการก่อหนี้ภายหลังเมื่อครัวเรือนอายุมากขึ้น และมีรายได้มากกว่ารายจ่าย ทำให้ครัวเรือนสามารถชำระหนี้สินรวมทั้งสะสมรายได้ส่วนเกินในรูปแบบของเงินออมได้ ทฤษฎีดังกล่าวจึงอธิบายได้ว่าระดับหนี้สินจะเปลี่ยนแปลงไปตามอายุของสมาชิกในครัวเรือนด้วย และสอดคล้องกับ ดาว นามบัณฑิต (2542) จากการศึกษาทางด้านสถานะหนี้สิน พบว่าข้าราชการครุมีหนี้สินคิดเป็นร้อยละ 78.50 โดยมีแหล่งหนี้สินมาก 3 ลำดับ คือ (1) สหกรณ์ออมทรัพย์ครุ (2) ธนาคารของรัฐบาล จากการศึกษา

สาเหตุการเกิดหนี้สิน พบว่าข้าราชการครูมีหนี้สินเนื่องจากสาเหตุ 3 ข้อตามลำดับดังนี้ คือ (1) ซื้อหรือสร้างที่อยู่อาศัย (2) นำไปใช้จ่ายเพื่อดำรงชีพในชีวิตประจำวัน (3) นำไปซื้อหรือผ่อนรถกระบะ

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ครูส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการออมเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในอนาคต สูงถึงร้อยละ 84 รองลงมาคือ ออมเพื่อเกษียณอายุเพียง ร้อยละ 47.43 เนื่องจากสัดส่วนครูในปัจจุบันมีอายุมากขึ้น เพื่อเป็นการลดภาระของรัฐบาลในการดูแลกลุ่มครูที่กำลังจะเกษียณอายุ ควรหันมาออมเพื่อรองรับการเกษียณให้เพิ่มมากขึ้น

2. ครูส่วนใหญ่ฝากเงินไว้กับสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ซึ่งจากอัตราดอกเบี้ยในปัจจุบันพบว่าให้ผลตอบแทนน้อยซึ่ง อาจกระทบกับค่าของเงินที่อาจจะลดลงจากภาวะเงินเฟ้อที่สูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรให้แนะนำ วางแผนทางการเงินส่วนบุคคล ในการนำเงินฝากดังกล่าวไปลงทุนในสัดส่วนที่เหมาะสม ในตราสารทางการเงินชนิดอื่นๆ ที่มีอยู่ในตลาดการเงิน เพื่อให้ได้ระดับผลตอบแทนที่เหมาะสม และมีความเสี่ยงในระดับที่ยอมรับได้ เพื่อที่จะให้ครูสามารถบรรลุเป้าหมายทางการเงินในระยะยาวต่อไป

3. จากการศึกษาพบว่า ครูสามารถก่อหนี้ได้สูงกว่าผู้ปฏิบัติงานในอาชีพอื่นๆ เนื่องจากครูมีแหล่งการกู้ยืมเงินได้จากหลายแหล่ง ทั้งจากสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารพาณิชย์ต่างๆ และสหกรณ์ออมทรัพย์ครู ดังนั้นหากไม่มีการวางแผนทางการเงินที่ดี การกู้ยืมเงินนั้นอาจจะสร้างปัญหาด้านหนี้สินให้แก่ครูได้ ทั้งในปัญหาขาดสภาพคล่องทั้ง ในระยะสั้น และระยะยาว ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งสถาบันการเงิน หรือผู้กำหนดนโยบายควรพิจารณาการสนับสนุนการให้ความรู้ทางการเงิน การวางแผนและการจัดการการเงินส่วนบุคคล และมีข้อจำกัดขอบเขตในการปล่อยสินเชื่อเพื่อลดปัญหาหนี้สินครูในระยะยาวต่อไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษา การวิเคราะห์โครงสร้างรายได้ รายจ่าย เงินออมและหนี้สินของครูในเขต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เท่านั้น แต่ไม่ได้ศึกษาพฤติกรรม หรือปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และไม่ได้ทำการศึกษาในเขตอำเภออื่นๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้น เพื่อให้ได้ข้อมูล การวิเคราะห์โครงสร้างรายได้ รายจ่าย เงินออมและหนี้สินของครู อย่างสมบูรณ์ จึงควรมีการศึกษา กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่อื่นๆ ของจังหวัดเชียงใหม่ด้วย

2. ในการคำนวณหาความสัมพันธ์ของรายได้ รายจ่าย เงินออมและหนี้สินของครูกับ ปัจจัยส่วนบุคคล โดยใช้การวิเคราะห์ Chi-Square test ซึ่งจะสามารถระบุได้ถึงความสัมพันธ์และความแตกต่าง แต่ไม่สามารถระบุทิศทางของความสัมพันธ์ได้ว่า มีความสัมพันธ์กันในทิศทางใด ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปผู้ศึกษาควรจะปรับวิธีวิเคราะห์แบบอื่นๆ เช่น การวิเคราะห์เชิงเส้น การวิเคราะห์เชิงถดถอย ฯลฯ เพื่อที่จะทำให้ทราบถึงระดับและทิศทางของความสัมพันธ์ต่างๆ สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3. การออกแบบ แบบสอบถามที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาพึงระวังในเรื่องของพื้นฐานความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องนั้นๆของผู้ตอบแบบสอบถามด้วย